

Nr 3.

Ankom till riksdagens kansli den 31 januari 1936 kl. 5 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om förbud mot värnpliktigas skiljande från av dem vid inkallande till värnpliktstjänstgöring innehaft arbete med mera.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 150, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Henrikson m. fl.* hemställt, »att riksdagen måtte besluta att i lag fastställa förbud i visst fall mot värnpliktigas skiljande från det arbete eller den tjänst de vid inkallande till värnpliktstjänstgöring inneha och att fullgod gottgörelse genom statens försorg lämnas i de fall värnpliktig vållas förluster genom mistad eller försämrad arbetsanställning på grund av fullgörande av värnpliktstjänstgöring».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för berörda hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Redan i den numera upphävida legostadgan den 23 november 1833 fanns intagen en bestämmelse om förbud i visst fall mot värnpliktigs skiljande från anställning. I 51 § stadgades nämligen beträffande lagstätt tjänstehjon av allmänna beväringssmannskapet, att om en sådan person inkallats till tjänstgöring eller vapenövning, som endast varat högst en månad, han skulle vara berättigad att återgå i sin förra tjänst. I 30 § av kungörelsen den 13 november 1860 angående den allmänna beväringen stadgades sedermera, att tjänstehjon eller lärling vore berättigad att efter vapenövning eller tjänstgöring i högst åtta veckor återgå i tjänsten. För ett särskilt tillfälle meddelas ett allmänt stadgande i ämnet. Med hänsyn till 1912 års försöksmobilisering föreskrevs nämligen genom en den 10 juni 1912 utfärdad lag, att om en värnpliktig, som var lagstadd eller annorledes anställd i annans tjänst eller arbete, var borta från sin anställning för fullgörande av skyldigheter, som ålågo honom enligt den samtidigt antagna mobiliseringslagen, husbonden eller arbetsgivaren icke finge av sådan anledning skilja den värnpliktige från anställningen.

Vid 1914 års riksdag framlades i proposition nr 81 förslag till lag om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete.

Till motivering av förslaget hade föredragande departementschefen, statsrådet Hasselrot, vid remiss av detsamma till lagrådet anfört bland annat följande:

»Redan i 51 § av legostadgan den 23 november 1833 har för de arbetsförhållanden stadgan avser den grundsatsen vunnit erkännande, att om en i annans arbete anställd person nödgades någon tid vara borta från arbetet för fullgörande av sin medborgerliga förpliktelse att utbildas för rikets försvar, arbetsgivaren icke får i anledning av den anställdes frånvaro skilja honom

från anställningen. Arbetstagaren anses i sådan händelse hava haft laga förfall av ett slag, som kräver särskild hänsyn. Att vapenövas är en av samhället ålagd plikt, som han icke kunnat undandraga sig, och hans bortavaro har påkallats av det viktigaste allmänna intresse. Vid sidan av det gagn, han även själv har av vapenövningens fullgörande, måste mer eller mindre väsentliga uppoffringar i personligt och ekonomiskt avseende vara förenade därmed, men givetvis är det önskvärt, att dessa icke bliva mera betungande än nödigt är. Avsevärda ekonomiska svårigheter kunna föranledas för den värnpliktige, om han icke efter vapenövningens slut äger att återvända till en anställning, som han vid dess början innehade. Det är därför av stor betydelse för honom, att rätt härtill inom skäliga gränser beredes, och med hänsyn till det allmänna ändamål, för vilket hans verksamhet hos arbetsgivaren avbrytes, synes det vara berättigat att, utöver vad som kan följa av allmänna regler, för dylika fall något inskränka arbetsgivarens befogenhet att entlediga arbetstagaren.»

Riksdagen antog med vissa formella jämkningar det i propositionen framlagda förslaget. Lag i ämnet utfärdades den 16 oktober 1914. Enligt denna lag må värnpliktig, som är anställd »i annans tjänst eller arbete», ej skiljas från anställningen i anledning därav, att han har att fullgöra i värnpliktslagen stadgad övning om högst sextio dagar eller mobiliseringsövning, som kan bliva föreskriven i särskild lag. Detta stadgande skall dock ej gälla, där den värnpliktige vid anställandet avsiktligt bibragt husbonden eller arbetsgivaren en oriktig uppfattning om sina värnpliktsförhållanden. I lagen är ytterligare föreskrivet, att om värnpliktig lider skada därigenom att, i strid mot de nu återgivna bestämmelserna, husbonde eller arbetsgivare ej fullgör vad honom till följd av den värnpliktiges anställning i hans tjänst eller arbete åligger, husbonden eller arbetsgivaren skall utgiva ersättning. Avtal, som strider mot lagens bestämmelser, är ogillt.

Lagen den 16 oktober 1914 var utarbetad med tanke på den nya härordning, som infördes samma år. Enligt denna blev värnpliktstjänstgöringen i dess helhet förlängd, och vapenövningar blevo förlagda till senare värnpliktsår än dittills varit förhållandet. De värnpliktiga hade att fullgöra dels en första och huvudsaklig tjänstgöring, den s. k. rekrytskolan, dels ock repetitions-, reservtrupp- och landstormsövningar. På grund av respektive övningars längd medförde icke den första tjänstgöringen, men däremot i regel repetitions-, reservtrupp- och landstormsövningarna, rättighet enligt den ifrågavarande lagen till återinträde i förut innehavd anställning.

Enligt den nu gällande värnpliktslagen den 12 juni 1925 är värnpliktstjänstgöringen väsentligt kortare än enligt 1914 års härordning. Alltjämt gäller dock, att den första tjänstgöringen är längre än sextio dagar och alltså ej faller under lagen den 16 oktober 1914. Huvudmassan av de värnpliktiga, nämligen de som tillhöra infanteriet, har i allmänhet att fullgöra en första tjänstgöring om nittio dagar. För värnpliktiga tillhörande specialvapnen ävensom för studenter och likställda samt dem, som uttagits till underbefäl eller fackmän, är den första tjänstgöringen längre. Att märka är för övrigt, att det är vanligt, att de värnpliktiga i omedelbar följd med den i värnpliktslagen föreskrivna första tjänstgöringen fullgöra en repetitionsöv-

ning, som vid infanteriet varar tjugufem dagar och vid vissa andra vapenslag något längre. Som några reservtrupp- eller landstormsövningar ej äro föreskrivna i värnpliktslagen, kan den praktiska betydelsen av 1914 års lag numera sägas vara inskränkt till repetitionsövningarna.

Vid åtskilliga tillfällen hava därefter förslag till ändring av 1914 års lag blivit framlagda.

I anledning av väckta motioner hemställde 1916 års riksdag, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, under vilka förutsättningar sådan ändring skulle kunna vidtagas i § 1 av 1914 års lag, att dels värnpliktiga tillkommande rätt att efter fullgjord vapenövning återfå sin anställning utsträcktes att gälla även för det fall, att vapenövningens längd överstege sextio dagar, och dels i lagtexten tydligt angäves, att med »annans tjänst» jämväl finge förstås anställning i statens eller kommunens tjänst, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, som av denna utredning kunde föränledas.

Riksdagens skrivelse remitterades den 23 november 1916 till *socialstyrelsen*, som den 30 december 1922 avgav utlåtande i ärendet. Den 12 juni 1925 beslöt Kungl. Maj:t, att 1916 års riksdagsskrivelse icke skulle föränleda någon vidare Kungl. Maj:ts åtgärd.

Vid 1924, 1925, 1929 och 1930 års riksdagar väcktes motioner med yrkanden om ändring i 1914 års lag. På hemställan av vederbörande utskott (särskilda utskottet vid 1924 års riksdag, utlåtande nr 2; första särskilda utskottet vid 1925 års riksdag, utlåtande nr 1; första lagutskottet vid 1929 och 1930 års riksdagar, utlåtanden nr 26 resp. 7) blevo motionerna av riksdagen avslagna.

Vid 1933 års riksdag hemställdes i motionen II:104 av herrar Hagberg i Luleå och Brädefors, att riksdagen måtte besluta införande av en lagbestämmelse, som förpliktade alla företag och enskilda personer, som hade arbetare i sin tjänst, att vid militärtjänstgöringens slut återtaga dessa sina anställda i arbete, samt ålade företag eller enskild person, som ej efterföljde denna bestämmelse, att utbetala full månadslön under tre månader åt personal, som efter slutad militärtjänstgöring icke återfinge sitt tidigare innehavda arbete.

Andra lagutskottet anförde i utlåtande (nr 20) över motionen:

Utskottet hyser den uppfattningen, att de olägenheter, som fullgörandet av värnpliktstjänstgöring kan medföra för de enskilda, böra såvitt möjligt är minskas. En lagstiftning av det innehåll, som föreslås i motionen, skulle emellertid knappast verka i sådan riktning. Om en arbetsgivare icke vore villig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som lagen i förevarande hänseende skulle giva, vore hans möjligheter att kringgå lagen synnerligen stora, såsom också socialstyrelsen och första lagutskottet tidigare framhållit. Det skulle även antagligen visa sig, att arbetsgivarnas benägenhet att vid anställning av platssökande giva företräde åt dem, som fullgjort värnpliktstjänstgöring eller äro frikallade därifrån, skulle ökas. En sådan utvidgning, som i motionen föreslås, av tidsbestämmelsen i 1914 års lag skulle sålunda bereda de arbetssökande ynglingar, vilka ännu icke fullgjort dem åliggande värnpliktstjänstgöring, större svårigheter att erhålla arbete, än som redan nu före-

finnas. Ett antagande av motionärernas förslag om oinskränkt rätt att återinträda i arbete efter värnpliktstjänstgöring skulle alltså kunna medföra en verkan, som alls icke av dem är avsedd.

Utskottet anser sig med hänsyn till det anförda sakna anledning att förorda motionärernas hemställan om ändring i de bestämmelser, som stadgats i 1914 års lag. Härav följer, att utskottet ej heller kan tillstyrka det i anslutning till denna hemställan i motionen framställda förslaget angående ersättning åt arbetare, som icke skulle återfå sin anställning efter värnpliktstjänstgöring.

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Enligt vad utskottet inhämtat saknas i allmänhet bestämmelser i gällande kollektivavtal om skyldighet för arbetsgivare att återtaga arbetare i av dem förut innehavd tjänst efter fullgjord värnpliktstjänstgöring. Beträffande uppsägningstid gäller, att sådan i flertalet fall ej finnes stipulerad i kollektivavtalen. Är uppsägningstiden bestämd i avtalen, utgör den i allmänhet en relativt kort tid om högst ett par veckor.

Utskottet. Utskottet finner ej heller nu skäl anförda, som visa, att en ändring av 1914 års lag om förbud i vissa fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete på det sätt, som motionärerna föreslå, skulle medföra det gagn, som av dem avses. Utskottet anser sig med hänsyn härtill icke kunna förorda motionärernas hemställan därutinnan. Utskottet kan ej heller tillstyrka det i motionen i anslutning till förutnämnda hemställan framställda förslaget angående gottgörelse genom statens försorg åt värnpliktig, som vållas förluster genom mistad eller försämrad arbetsanställning på grund av fullgörande av värnpliktstjänstgöring.

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motion, II: 150, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 31 januari 1936.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *K. G. Westman, Linder, Sigfrid Hansson, Gustaf Tamm**, *Sam Larsson**, *P. Sandström, Norman* och *Karl Bodin*;

från andra kammaren: herrar *Österström, Johanson* i Hallagården, *Olovson* i Västerås, *Pettersson* i Hällbacken, *Hansson* i Trollhättan, *Sandström* i Sollefteå, *Molander* och *Hassler**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.